

Netwerk: Energiek Schoonebeek

Van grondgebondenheid naar gasproductie

Alfons Beldman

De voorgeschiedenis

Een van de deelnemende ondernemers heeft in een project meegewerkt waarin werd gewerkt aan toekomstbeelden van de melkveehouderij. Hij was een van trek-kers van het beeld *'Community dairy'*. Dit is een melk-veehouderijsysteem dat sterk gebaseerd is twee compo-nenten: excelleren (maximaal je kwaliteiten benutten) en samenwerking. Samenwerking zowel tussen onderne-mers onderling als met de directe omgeving. De ondernemer liep al langer met dit idee rond, in het project werd het verder uitgewerkt. Dit was voor hem aanleiding om een aantal ondernemers uit de omgeving te mobi-liseren om gezamenlijk een netwerk te vormen om een en ander uit te werken. Zijn inschatting was dat het be-langrijk was om de invulling in eerste instantie vorm te geven aan de hand van een concreet voorbeeld en dat werd mestvergisting. De collega's werden benaderd om gezamenlijk de mogelijkheden te verkennen om een mestvergister te realiseren.

Innovatiespiraal: Vanuit de initiatiefnemer bekeken is de stap naar het netwerk Energiek Schoonebeek de overstap van inspiratie naar planvorming- en ontwikkelingsfase. Het prille idee is al vrij oud, het eerdere Wageningen UR-project heeft voor inspiratie gezorgd om er daadwerkelijk mee aan de slag te willen gaan.

De start

In de eerste bijeenkomst is vooral gekeken naar het ge-meenschappelijke doel van de ondernemers in het net-werk. De ondernemers zijn gezamenlijk op zoek naar verbetering van het rendement van hun bedrijven, dit wil men vormgeven door onderling samen te werken en el-kanders sterke punten zo veel mogelijk te benutten. Als speerpunt heeft de groep ondernemers gekozen voor het verkennen van de mogelijkheden van het opzetten van een gezamenlijke mestvergisting. Uitgangspunten c.q. ideeën hierbij zijn:

Innovatiespiraal: Vanuit het beeld van de initiatiefnemer is dit misschien een stap terug in de innovatiespiraal, het gaat hier namelijk in eerste instantie niet om een vergaande vorm van samenwerking met collega's en met de directe omgeving, maar om een deelaspect daarvan, namelijk om het gezamenlijk opzetten van een vergistingsinstallatie. Je kunt dus zeggen dat hier een nieuwe innovatiespiraal begint vanuit een pril idee.

- Economisch rendement is belangrijk, omvang is geen doel, maar hooguit middel.
- Werken vanuit de markt, dus verkennen wat de afzetmogelijkheden zijn, maar ook proberen een onder-scheidend product te leveren, bijvoorbeeld door allianties met andere partijen uit het gebied.
- Achterliggend idee is om hoger rendement te genereren door samenwerking. De mestvergisting is hierbij een eerste uitwerking. Verkenning van verdere mogelijkheden om door samenwerking een hoger rendement te genereren behoort tot de mogelijkheden.
- Minder concreet uitgewerkt is het doel is om ook het gebied te versterken, bijvoorbeeld door collega-ondernemers erbij te betrekken, maar eventueel ook door andere actoren in het proces te betrekken.

Informatie verzamelen

De groep gaat met veel energie van start, men heeft in eerste instantie vooral behoefte aan informatie over mestvergisting. Dit wordt op verschillende manieren aangeleverd. De groep krijgt de beschikking over een aan-tal artikelen en rapporten, met daarin o.a. informatie over de verschillende technieken rond mestvergisting, maar ook begrotingen met investeringen, kosten en opbrengsten. Daarnaast wordt een student ingeschakeld die in een stage van zes weken zo veel mogelijk informatie voor het netwerk op een rij zet. Ten slotte bezoekt het netwerk ook nog enkele installaties in de praktijk, o.a. die van proefboerderij Nij Bosma Zathe en van een collega in Drenthe (Eissen). Vooral het bezoek aan de vergister van Eissen in maart is voor veel personen een positieve ervaring geweest. Voor dit moment werd er alleen over vergisting gesproken, maar men had er nog geen duidelijk beeld van. Door het bezoek begon het allemaal veel meer te leven en werd het concreter. Voor een aantal deelnemers was deze excursie een duidelijke bevestiging dat men verder wilde met het uitwerken van de plannen om gezamenlijk een vergister te realiseren. Ook werd hier duidelijk dat de groep zich niet zo-zeer wilde richten op een mestvergister, maar meer op een biomassavergister.

De netwerkdeelnemers bezoeken ook installaties in Duitsland.

Innovatiespiraal: Dit is vooral de inspiratiefase binnen de innovatiespiraal. Actoren van buiten het netwerk worden vooral ingeschakeld om informatie aan te leveren (Wageningen UR, Jos Mencke) of om het netwerk in contact te brengen met collega's die al met de materie aan de slag zijn. De collega's worden ook alleen als informatiebron gebruikt.

De bezoeken aan de mestvergistingsinstallaties in de praktijk zijn te benoemen als een warme interventie (hoewel niet afkomstig van de netwerkbegeleider), sterk inspirerende ontmoetingen.

Deze manier van kennis en informatie verzamelen bevalt de groep goed. In juli bezoekt de groep een aantal mest- en biomassavergisters in Duitsland via een persoon die mestvergistingsprojecten begeleidt. Ook dit bezoek levert weer veel enthousiasme op.

Vertraging?

De voortgang kwam vanaf mei in het gedrang. Ondanks verschillende pogingen van de netwerkbegeleider lukte het in deze periode niet om één of meerdere bijeenkomsten te plannen om te overleggen over vervolgstappen. Dit had te maken met het feit dat het in deze maanden druk was op de bedrijven. De ondernemers hebben dit zelf niet als een vertraging ervaren. Als het in het gesprek wordt genoemd, geven sommige deelnemers aan dat ze na het bezoek aan Eissen de voortgang er inderdaad veel meer in hadden willen houden. Het blijkt in de praktijk toch lastig te zijn om in perioden waarin er veel werk (op operationeel niveau) is, tijd vrij te maken voor activiteiten die te maken hebben met strategische keuzes.

Verschillende beelden

Met name uit de discussie rond de schaalgrootte blijkt dat er verschillende beelden bestaan bij de ondernemers in het netwerk. Oorspronkelijk was het idee om vooral eigen mest te gaan vergisten en daarmee vooral voor eigen gebruik energie te gaan produceren. Uit de informatie die wordt verzameld blijkt dat dit geen reële optie is. Ook bij een relatief kleinschalige installatie wordt veel meer stroom geproduceerd dan de ondernemers zelf verbruiken. Bovendien blijkt dat biomassavergisting interessanter is dan mestvergisting. Daarnaast blijkt ook dat een behoorlijke schaalgrootte feitelijk ook meer rendement oplevert. Voor de ene ondernemer past dit prima: "We gaan voor het rendement". Voor een andere ondernemer hoeft een grote installatie niet zonnig: "Ik weet het niet, het gaat wel om een forse investering". De netwerkbegeleider heeft het idee dat de meningen van de ondernemers niet expliciet in de bijeenkomsten naar voren komen en stelt de trekker van het netwerk voor om korte individuele gesprekken met de deelnemers te voeren. Hij is hier eerst terughoudend in verband met de extra belasting voor de ondernemers. Toch worden de gesprekken in de zomer gevoerd. Uitgangspunt bij het gesprek is de individuele strategie van de ondernemer: eigen doelstellingen en strategie. Specifiek wordt aandacht besteed aan het thema samenwerking en aan vergisting.

Innovatiespiraal: Binnen de innovatiespiraal is dit de overgang van de inspiratie naar de planvorming- en ontwikkelingsfase. Dit betekent dat zaken concreter ingevuld moeten worden, het gevolg hiervan is dat er ook keuzen gemaakt moet worden en dat er een bepaalde consensus bereikt moet worden. Dit heeft invloed op het groepsproces. Omdat er in de groep verschillende beelden waren, was het nog niet goed mogelijk om actoren buiten het netwerk bij het initiatief te betrekken. Het beeld van de netwerkbegeleider was dat er onvoldoende een gemeenschappelijk beeld was in de groep bij het te bereiken doel. Om dit scherp te krijgen is besloten om individuele gesprekken te organiseren die als vertrekpunt het individuele doel van de ondernemers scherp te krijgen om vervolgens de verbinding met het netwerk weer te kunnen leggen. Dit heeft verhelderend gewerkt en ertoe geleid dat de stap van inspiratie naar planvormingfase kon worden gezet.

De lijn uit de gesprekken is dat de posities en de strategieën van de ondernemers behoorlijk verschillen. Er is een duidelijk verschil in druk die men ervaart om het bedrijf verder te ontwikkelen en of het rendement te verbeteren. Degene die deze druk ervaart trekt harder aan de vergisting en is ook bereid om hier bepaalde risico's te nemen. Voor degene die de druk niet ervaart ligt dit uiteraard anders. Het onderscheid in strategie heeft vooral betrekking op verschil in visie rond schaalvergroting, de een ziet het als een noodzakelijke en belangrijke optie, terwijl de ander slechts beperkte voordelen ziet voor schaalvergroting in de grondgebonden landbouw.

Coherentiecirkel: in het eerste deel van het traject is het nog relatief gemakkelijk om in wij-terminen informatie te verzamelen en als groep op excursie te gaan. Op het moment dat er keuzen gemaakt moeten worden is het ook logisch dat er duidelijker de verbinding wordt gelegd met de ik-kant. De netwerkbegeleider pleegde een 'koude interventie' door individuele gesprekken te organiseren met de netwerkleden. Overigens is het wel de vraag hoe koud die interventie was, omdat het wel helderheid in posities van de netwerkdeelnemers heeft gegeven. Het netwerk heeft ook aangegeven dat niemand zich gedwongen moet voelen in een traject mee te gaan welke niet past bij de betreffende persoon.

Rond samenwerking is het beeld erg duidelijk, een duidelijke meerderheid ziet vergaande samenwerking van de primaire bedrijven niet zitten, want:

- Het kost vrijheid (geen koning meer op eigen erf), terwijl dit juist het leuke van het vak is.
- Vraagt communicatieve vaardigheden (durven zeggen wat je vindt) waar niet iedereen over denkt te beschikken.
- Twijfel over vraag in hoeverre dit binnen grondgebonden landbouw meerwaarde oplevert.
- Rond mest- of biomassavergisting ziet men samenwerking juist wel zitten.

De groep neigt naar biomassavergisting in plaats van mestvergisting. Een deel van de ondernemers neigt naar een grootschalige innovatieve vergisting. Terwijl er ook signalen zijn van risico's en te veel onzekerheden. De ondernemers zelf zijn direct na afloop duidelijk positief over de individuele gesprekken.

Na de MEP

Vlak voor de individuele gesprekken wordt de MEP-subsidie, een belangrijke financiële peiler onder de vergisting, afgeschaft. In een bespreking in september worden de resultaten op hoofdlijnen van de individuele gesprekken in de groep besproken. De gesprekken leveren een beter beeld op van ieders positie in het geheel, bovendien is het duidelijk geworden in welke richting het netwerk de vergisting verder wil onderzoeken. Ook is nu binnen de groep duidelijk dat niet iedereen hetzelfde beeld heeft over de risico's en investeringen. De mogelijkheid wordt nadrukkelijk opengelaten om uit het netwerk te stappen op het moment dat investeringsbeslissingen worden aangegaan. Tevens is besproken welke acties het netwerk verder nog kan en moet ondernemen in de komende maanden. De groep is zeker nog niet in paniek na de afschaffing van de MEP, ideeën die eerder dit jaar zijn genoemd worden weer opgepakt. De druk om meer rendement te halen uit de vergister is groter, dus kijken naar partners in het gebied. Er is behoefte aan een nadere uitwerking van het investeringsplaatje voor de vergister zoals het netwerk die voor ogen heeft met en zonder MEP. De netwerkbegeleider zet meer druk op de afspraken omdat de einddatum van het netwerk (december 2006) in beeld komt.

Enkele weken later is een vervolgbijeenkomst waarin het investeringsplaatje aan bod komt, met en zonder MEP-subsidie. Dit schept veel helderheid. Cijfermatig wordt duidelijk gemaakt dat het uiteindelijke rendement van de installatie relatief laag is (35% van energie wordt omgezet in stroom, veel gaat als warmte verloren), het is zaak

Innovatiespiraal: concretisering van het idee maakt deel uit van de planvormingfase. Opvallend is om te zien dat er binnen de groep nu meer actie wordt ondernomen. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. De afschaffing van de MEP-subsidie dwingt de groep om te kijken naar mogelijkheden om het rendement te verbeteren, dus ideeën die eerder al eens zijn geopperd, zijn nu meer van belang om daadwerkelijk uit te werken (*sence of urgency* is groter). Daarnaast is een praktische reden dat de ondersteuning van het netwerk aan het eind van het jaar afloopt. Vanuit de innovatiespiraal bekeken zou kunnen worden gesteld dat even weer een stap terug wordt gedaan naar de inspiratiefase om ideeën uit die fase weer mee te nemen in de planvormingfase.

Coherentiecirkel: voor de groep is de gemeenschappelijke richting die verder wordt ontwikkeld nu helder, dit betekent dat de volgende fase wordt ingegaan en meer gestructureerd de zaken verder opgepakt kunnen worden en ook nieuwe actoren worden betrokken bij het proces.

Ander interessant aspect is dat de kwantitatieve informatie nu echt landt. In het begin van het traject is ook algemene informatie over rendement van mestvergisting aangeboden, dit was echter helemaal uit beeld. Hoe kan het dat de informatie nu wel landt:

- De informatie is toegespitst op de concrete situatie en op het concrete plan voor dit netwerk (vertaald naar eigen context).
- Door de veranderde situatie is er nu specifiek behoefte aan deze informatie.
- De informatie is anders gepresenteerd, namelijk in de vorm van een spreadsheet waarin de groep stap voor stap meegenomen is in de berekeningen en waarin dus niet alleen het eindresultaat is gepresenteerd.

om dit rendement op te krikken b.v. door warmte en/of CO₂ tot waarde te brengen. Het warmteverbruik van een sauna in de omgeving en het eigen energieverbruik zijn relatief laag in relatie tot de gekozen omvang van de installatie. Een mogelijke optie is om uitsluitend gas te produceren en dit te leveren. Voordeel hiervan is dat de installatie eenvoudiger wordt, bovendien treedt het meeste verlies op bij de omzetten van gas in stroom. Er is een afspraak gemaakt met een potentiële partner in het gebied, een eerste gesprek is positief verlopen. Volgende stap is weer om dit kwantitatief uit te werken. Afspraak is om dit traject verder uit te werken, er moet een plan liggen op het moment dat de overheid weer besluit om de productie van de duurzame energie weer te ondersteunen.

Belangrijke lessen:

- Een leuke manier van kennis maken met elkaar en met nieuwe technieken door excursies past goed vooral in het begin van een netwerkvormingstraject (groeps- en ideevorming). Hierbij is opvallend dat vooral het verhaal van een collega die het hele proces van begin tot eind heeft meegemaakt het kwartje laat vallen.
- Om de positie van deelnemers duidelijk te maken wanneer zij dit zelf niet durven of kunnen uitspreken helpt het om in individuele gesprekken de standpunten helder te maken en dit vervolgens in de groep gemeenschappelijk te brengen. In feite is er in de groep sprake van berusting waarin de netwerkbegeleider de rol van bemiddelaar gaat vervullen.